

УДК 658.512.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-31>**Дунцань ЧЖАН,***orcid.org/0009-0001-8902-7968**аспірант кафедри дизайну тканин та одягу
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
(Харків, Україна) 642572285@qq.com***Оксана ЛАГОДА,***orcid.org/0000-0003-1808-7119**доктор мистецтвознавства, професор,
завідувачка кафедри дизайну тканин та одягу
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
(Харків, Україна) oxanalahoda@gmail.com*

ЕКОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Автори аналізують витоки екологічного підходу в дизайні, цілі та завдання екологічно орієнтованого дизайну як актуального напрямку сучасної художньо-проектної практики. Розглянуто посилення соціокультурної ролі дизайну в рамках екологічної парадигми. Отримані результати доводять необхідність формування екологічної культури суспільства та відповідних компетентностей у професійній діяльності дизайнерів. Підкреслено, що екологічна криза викликала реакцію як у проєктній, так і в науковій сферах у формі концептуальних, проблемних, трансформаційних проєктів, а також ґрунтовних економічних, технологічних, соціологічних, філософсько-етичних наукових розвідок. Окреслено тенденцію щодо обмежувальних заходів, які почали доповнюватися різними формами організації взаємодії людини з довкіллям, наприклад, актуалізацією можливостей традиційних ремесел, декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури. Враховуючи, що дизайн охоплює все предметно-просторове середовище існування людини, сфери її споживання, та поєднує в собі науково-технічну, художньо-образну і філософську складові, дизайнери орієнтовані на відкриття нових форм, матеріалів і технологій, на організацію життєвого простору у такий спосіб, щоб виховувати смак і формувати запити споживачів як екологію людини. Метою дослідження є визначення основних проєктних практик становлення та розвитку екологічної парадигми, зокрема, в індустрії моди та екологічно орієнтованих методів створення модних продуктів у її різних сегментах. Методологія дослідження базується на впровадженні комплексного підходу до визначення критеріїв екологічної парадигми в дизайні. Здійснено порівняльний аналіз чинників функціонування відповідних їй концепцій на сучасному ринку модного одягу, таких як: швидка, повільна та стійка мода. В контексті здійснення структурованого аналізу проєктних практик застосовано також компаративний метод аналізу літературної та візуальної інформації.

***Ключові слова:** дизайн одягу, екологічний підхід, стратегії індустрії моди, соціокультурна роль, естетика стійкого дизайну.*

Dongcan ZHANG,*orcid.org/0009-0001-8902-7968**Postgraduate Student at the Department of Fabric and Clothing Design
Kharkiv State Academy of Design and Arts
(Kharkiv, Ukraine) 642572285@qq.com***Oksana LAGODA,***orcid.org/0000-0003-1808-7119**Doctor of Arts, Professor,
Head of Department of Fabric and Clothing Design
Kharkiv State Academy of Design and Arts
(Kharkiv, Ukraine) oxanalahoda@gmail.com*

ECOLOGICAL PARADIGM OF MODERN DESIGN CULTURE: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The authors analyze the origins of the ecological approach in design, the goals and objectives of environmentally oriented design as a relevant direction of modern artistic and design practice. The strengthening of the socio-cultural role of design

within the framework of the ecological paradigm is considered. The results obtained prove the need to form an ecological culture of society and relevant competencies in the professional activities of designers. It is emphasized that the ecological crisis has caused a reaction in both the design and scientific spheres in the form of conceptual, problem, transformational projects, as well as thorough economic, technological, sociological, philosophical and ethical scientific explorations. The tendency towards restrictive measures, which began to be supplemented by various forms of organizing human interaction with the environment, for example, the actualization of the possibilities of traditional crafts, decorative and applied arts, architecture, is outlined. Considering that design encompasses the entire subject-spatial environment of human existence, the sphere of its consumption, and combines scientific and technical, artistic and figurative and philosophical components, designers are focused on discovering new forms, materials and technologies, on organizing living space in such a way as to cultivate taste and shape consumer demands as a human ecology. The purpose of the study is to determine the main design practices of the formation and development of the ecological paradigm, in particular, in the fashion industry and environmentally oriented methods of creating fashionable products in its various segments. The research methodology is based on the implementation of an integrated approach to determining the criteria of the ecological paradigm in design. A comparative analysis of the factors of the functioning of the corresponding concepts in the modern fashion clothing market has been carried out, such as: fast, slow and sustainable fashion. In the context of a structured analysis of design practices, a comparative method of analyzing literary and visual information was also applied.

Key words: fashion design, ecological approach, fashion industry strategies, sociocultural role, aesthetics of sustainable design.

Постановка проблеми. Екологічність вважають не лише характерною рисою сучасного дизайну, але його необхідною якістю. Процес екологізації обумовлений, насамперед, усвідомленням дизайнерами особистої морально-етичної відповідальності перед суспільством та довкіллям, пошуками засобів вирішення екологічних проблем з професійної точки зору. Забезпечення екологічності формує соціокультурну сутність дизайн-продуктів і проявляється у впливі предметно-просторового середовища, як на соціальну поведінку і форми комунікації сучасників, так і на формально-естетичні та знаково-символічні характеристики об'єктів дизайну. Дизайнер повинен не лише дотримуватись екологічних принципів, але й передбачати, як дизайн-продукти будуть впливати на людей, формуючи їх світогляд, ідеали, ціннісні відношення та екологічну культуру в цілому. Для цього необхідно розвивати екологічне мислення, що є певним викликом у професійній діяльності, оскільки процеси екологізації охоплюють і проєктну, і споживчу, і повсякденну культуру, налаштовують свідомість людей і формують довкілля. Вони відбуваються в контексті екологічної парадигми, яка виникла внаслідок всесвітньої глобалізації (франц. *global* – загальний, всесвітній; що походить від лат. *globus* – куля). Альтернативою екологічній кризі, як новітньому трансформаційному процесу в просторовій організації локальних, регіональних і світових економічних зв'язків і відповідних соціальних відносин, постав екологічний дизайн. Його першорядним завданням стало напрацювання стратегій проєктування соціо-еко-безпечної планетарної взаємодії. Поєднання еко-мислення та моральності почуттів, як умови самозбереження людини шляхом збереження середовища життя, втілено й у дизайні одягу як найближчій людині оболонці тіла.

Зростання уваги до системи «природа – людина – суспільство» призвело до виникнення цілого ряду «пограничних» сфер пізнання та діяльності: соціальна екологія, антропоекологія, геоекологія, екологічна свідомість, екологічна культура як спосіб самореалізації людини у визначених екологічних рамках, як внутрішня детермінанта будь-якої діяльності, зокрема й дизайнерської. При всій специфіці художньо-проєктної творчості, вона залишається своєрідною мовою культури, яка в різний спосіб і різними засобами відображає природу. Отже, дизайн не може успішно розвиватися поза культурою свого часу, яка стає все більш екологічною. Разом з тим, дизайн збагачує сучасну культуру, якщо керується принципом «не нашкодити» природі, суспільству, культурі в цілому. Вирішити усі зазначені проблемні питання й аспекти дизайн-діяльності можливо виключно в межах екологічної парадигми, яка до цього часу залишається не достатньо вивченою та висвітленою в наукових працях.

Аналіз існуючих досліджень. Екологічна тематика висвітлена в ряді науково-теоретичних праць (Близнюк, 2017; Дерман, 2020; Сосницький, 2014). Такі дослідження, умовно, можна поділити на декілька груп: ті, що висвітлюють історію та теорію еко-дизайну – праці О. Боднара, О. Бойчука, Н. Воронова, В. Даниленка, Ю. Сосницького, ін.; теорію і практику еко-дизайну середовища – праці Г. Осиченко, О. Павленко, В. Свірко, О. Бойчука, В. Голобородько, А. Рубцова, М. Каткова, О. Кардаш, О. Чемакіної й ін.; і теорію та практику екологічного та етичного напрямку в індустрії моди, наприклад, праці Н. Чупріної, Т. Царук, О. Смоляр, О. Колосніченко та ін. Є окремі дослідження, наприклад, дизайну середовища для презентації екологічних колекцій одягу (Kvasnytsya, 2019), що виявляє вплив еко-тенденцій на синтез проєктних практик.

Відомо, що термін «екологія» був введений німецьким натуралістом Е. Геккелем ще у 1866 р. і в дослівному перекладі з грецької мови означає науку про житло (ойкос – будинок, логос – наука) (Даршині, 2019). На стику суспільних наук і екології виникла міжпредметна соціоекологія, яка вивчає роль людини у довкіллі не як біологічного виду, а як соціальної істоти, а також шляхи оптимізації взаємовідносин суспільства з природою. В межах соціоекології розрізняють: екологію особистості, соціальних груп, людських популяцій, людства в цілому, які тісно пов'язані з етнографією і соціологією. Власне, одним з основних завдань соціоекології і є формування екологічної свідомості та екологічної культури. Мова, насамперед, про філософсько-світоглядні, ідеологічно-стратегічні та суспільно-ціннісні аспекти екологізації (Колосніченко та ін., 2021; Zhang, 2022; Mizrachi, 2024).

Міжнародна комісія щодо оточуючого середовища і розвитку ввела в 1987 р. концептуальний термін «стійкий розвиток», який означає, що задоволення потреб сучасників не повинно загрожувати здатності наступних поколінь задовольняти їх потреби. Ця ідея набула подальшого розвитку на конференції ООН у 1992 році. Ключовим завданням для її реалізації й було визнано формування «екологічної культури». Це поняття запропонував академік Д. С. Лихачов, який звернув увагу суспільства саме на важливість збереження культурних традицій для виживання людства. На його переконання, екологія культури передбачає співіснування, діалог, різноманіття національних культур, різних художніх мов, збереження регіональних та національних традицій (Lahoda and..., 2023). Екологія культури як поняття виникло в руслі екології людини (соціальної екології). І вже намітилося декілька напрямів її досліджень, зокрема, ідея рівнозначного, взаємно безпечного зв'язку людини і природи в естетичному і художньо-практичному сенсі, у розвитку принципів сучасного містобудування, архітектури, мистецтв. Вона втілюється в проектуванні предметно-просторового оточення, яке забезпечує дбайливе, охоронне ставлення до природного середовища. Другий напрям досліджень – це збереження історичної духовної та матеріально-художньої спадщини, культурного середовища, яке, не менше природного, необхідне людині для її соціального і морального життя, для духовної осілості. Наступний напрям – це загальний підхід у розвитку сучасного мистецтва і дизайну, що спирається на ідеї єдності та гармонії людини, природи і культури (Чжан, 2023). Подібної єдності досягають не

так за рахунок «олюднення» природи, як завдяки поверненню людини до природи, що було визначено як «зелений рух».

Першими задекларували свою позицію та вплилися в «зелений рух», щоб продемонструвати конкретні результати еко-проектної культури, архітектори і дизайнери індустріально розвинутих країн, зокрема, Великої Британії, Німеччини, країн Скандинавії, Південної Кореї, США, Швеції, Японії. Екологічне житло, побутові вироби, транспорт і т. ін. стали сферами стрімкого проникнення тенденцій екологізації (Дизайнерська діяльність: екологічне проектування, 2016). Однією з перших наукових праць в Україні, що висвітлювала вказані процеси, стала дисертація О. Орлової на тему «Екологічний фактор формоутворення в дизайні» (2003).

Натомість, в індустрії моди, яка за свідченнями дослідників є чи не найбільш загрозливою в екологічному контексті для довкілля, за аналогією з'явилося поняття «sustainable fashion» – «стійка мода», а також «екологічна мода» і «еко-дизайн» (Колосніченко та ін., 2021; Minasian, 2022). Набули популярності концептуальні покази екологічних колекцій одягу, з'явилися еко-виставки, ярмарки, фестивалі, як-от: Ethical Fashion Show – щорічний Етичний тиждень моди у Парижі, Undress Brisbane – австралійський еко-показ мод, Berlin Fashion Week Sustainable fashion, Green Fashion Week, Глобальний тиждень стійкої моди, Eco Chic Fashion Show в Джакарті, «Сміттєва мода: проектування без відходів» у Лондонському Музеї Науки, Ukrainian Fashion Week «ECO-CHIC-PARTY», Еко фестиваль до «Дня землі» в Україні, Feeric Fashion Week й ще багато інших. Всесвітня організація «Fashion Revolution» – «Революція моди», як міжнародна ініціатива, покликана підвищити свідоме ставлення до моди, щоб розуміти, хто саме, якого віку і в яких умовах виготовляє одяг, як це впливає на довкілля, скільки саме речей потрібно людині тощо. У списку країн учасників є й Україна. Необхідно відзначити, що у цьому питанні практика дизайн-діяльності передувала науково-теоретичному осмисленню та обґрунтуванню екологічно орієнтованих ідей, матеріалів, технологій і виробництв. Загрози глобалізації та її наслідків від початку мотивували протидію на рівні проектних ідей та незалежних експериментів. А вже потім, отримані результати вивчалися, обґрунтовувалися і масштабувалися.

Відомо, що перші публікації про соціальну та екологічну відповідальність дизайнерів у професії з'явилися ще в 1970-х роках. Зокрема, на пострадянському просторі однією з перших цьому питанню присвятила свою монографію К. Кон-

дятьєва. Розвивав екологічну тематику В. Папанек. А питаннями еко-семіотики займався У. Еко. В їх працях чітко простежується думка, висловлена американським екологом Девідом Орром про те, що екологічні проблеми людства – це невірне калібрування між людськими намірами та екологічними результатами, тобто своєрідна «похибка дизайну». Важливо розуміти, що екологічні проблеми сьогодні глобальні, а глобалізація розглядається науковцями як новітній трансформаційний процес, низка взаємопов'язаних процесів, у просторовій організації локальних, регіональних і світових економічних зв'язків та відповідних соціальних відносин.

Мета статті. Визначити основні проєктні практики становлення та розвитку екологічної парадигми, зокрема, в індустрії моди, щоб встановити екологічно орієнтовані методи створення модних продуктів її різних сегментів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні екологічні проблеми роблять людство уразливим через безліч екологічних «збоїв», які змінюють умови та якість життя. Серед таких найсуттєвішою проблемою є забруднення повітря, води і ґрунту, що робить їх непридатними. Окрім того, глобальне потепління викликає непередбачувані зміни клімату, призводить до підвищення температури океанів, викликає танення полярного льоду, підвищення рівня води, зміну погодних умов, які призводять до повеней або, навпаки, опустелювання. Не менш загрозливою стає втрата біорізноманіття та руйнування цілих екосистем. Наприклад, окислення океану робить молюсків крихкими, а руйнування озонового шару збільшує кількість онкозахворювань. Поки промисловість скидає в річки та океани токсичні речовини, відбувається забруднення води, яке ускладнює проблему її нестачі як ресурсу. Проблемаю стало також перенаселення, яке призводить не тільки до забруднення навколишнього середовища, але й до нестачі усіх необхідних людству ресурсів. Гостро стоїть питання утилізації відходів, яка сама по собі може бути досить небезпечна для здоров'я людей. Однією зі складових такої проблеми є масова міграція населення. Попит на землю постійно зростає, а рослинний і тваринний світи витісняються з їх природних середовищ існування. Окреслене посилює проблеми охорони здоров'я, які безпосередньо пов'язані з екологічними проблемами. Саме з метою їх усунення людство активно розробляє та впроваджує різноманітні «зелені технології». А для їх ефективності – формує, розвиває та пропагує принципи екологічного мислення та екокультуру.

В наш час такі терміни як «зелений дизайн», «стійкий дизайн» «екологічна мода», часто застосовуються як синоніми. Однак, жоден із цих термінів не містить естетичних та стильових характеристик, які важливі для визначення проєктних практик. Тому, вважаємо, що термін «екологічний дизайн» слід розглядати як більш точний і доречний у такому розумінні. Під ним слід розуміти участь засобами та методами дизайну у вирішенні соціально актуальних завдань захисту навколишнього природного середовища і самих людей від наслідків забруднення відходами техногенної цивілізації з позицій цінності природи та культури (Близнюк, 2017). Утім, необхідно зазначити, що еко-дизайн не є комплексною дизайн-діяльністю, яка враховує безліч різноманітних аспектів і умов. Як напрям у дизайні, ключову увагу він приділяє захисту навколишнього середовища протягом усього життєвого циклу виробів, зокрема: у процесі створення, використання та утилізації. Підпорядкування вимогам краси (естетичності), зручності (комфорту) та економічності (практичності) дизайн-продуктів відводить особливу значущість споживанню ресурсів, походженню матеріалів, безпеці у використанні цих дизайнерських речей, відсутності шкоди здоров'ю споживачів, простоті та безпеці утилізації, можливості повторного використання матеріалів з умовою мінімальних екологічних збитків (Сосницький, 2014). Такі принципи екології, як 3R (reduce, reuse, recycle – скорочувати, повторно використовувати, переробляти) для сучасних дизайн-практик є домінуючими (Герасименко та ін., 2023).

Дизайн будь-якого виробу, щоб бути екологічно відповідальним і соціально чуйним, має орієнтуватись на природний принцип найменшого зусилля, тобто – створювати максимальну різноманітність за допомогою мінімального інструментарію; досягати результатів мінімальними засобами. Отже, мінімалізм в усьому, що стосується дизайну, є пріоритетним, що означає наступне: споживати менше, користуватись речами довше і виявляти економію при повторному використанні матеріалів (Martin-Woodhead, 2017). Таким чином, у зміст поняття «екологічний дизайн» вкладається не тільки застосування екологічних матеріалів, екологічні процеси виробництва і споживання, але й просторово-часова організація середовища таким чином, щоб воно відповідало комфортному існуванню людей. Саме з огляду на це доцільним вважається врахування регіональних, етнічних моделей формотворення, вироблених попередніми поколіннями, в межах яких вже віднайдено гармонійну рівновагу взаємодії людини і природи.

Вказане є одним з ключових концептів, що обумовили формування екологічної парадигми сучасної проєктної культури.

В працях дослідників серед завдань еко-дизайну виділяють такі:

- вдосконалення екологічної ситуації, яка складалася шляхом створення об'єктів, що відповідають вимогам природи, людини і культури;
- пошук балансу між удосконаленням форми та функції дизайн-продуктів і дотриманням принципів екологічного підходу;
- перегляд матеріалів і технологій в контексті екологічних норм;
- формування нової культури споживання, структури потреб, заснованих на скороченні надлишкової кількості дизайн-продуктів;
- цілеспрямована зміна ціннісних установок суспільства у вигляді художніх еко-образів продуктів дизайну.

У такий спосіб сфера екологічного дизайну може охоплювати всі рівні виробничо-споживчої системи. Окрім того, паралельно з економічними, технологічними, соціальними аспектами проєктування вирішувати також художньо-естетичні, філософсько-етичні та психологічні проблеми.

Щоб створити комфортне і екологічне для людини предметно-просторове середовище, необхідно дотримуватись також ергономічних вимог. Гармонійний, природоморфний образ залишається актуальним для об'єктів екологічного дизайну, оскільки він здатен забезпечити споживачам психологічний комфорт. Важливо, що такий образ передбачає не формальне копіювання конструкції чи зовнішнього вигляду і кольору природних об'єктів як прототипів, а має за мету використання дизайнером принципів їх формоутворення в процесі проєктування предметного середовища та організації різних просторів. Суттєво розуміти, що об'єкт може бути екологічним з точки зору застосування ресурсів та енергозберігаючих технологій, однак мати доволі агресивний, техногенний образ. Дизайн-об'єкт може копіювати природну форму, тобто, мати тотожний вигляд, але при цьому не бути ергономічним і функціональним по відношенню до людини. Власне, саме з цих причин у процесі проєктування важливо дотримуватись усіх вище згаданих вимог. Це свідчить про те, що міждисциплінарний характер, комплексність та інтегративність постають відмінними рисами екологічного підходу в дизайні будь-яких об'єктів.

В науковому дискурсі вже сформовано чітке уявлення про задачі, які покликаний вирішувати екологічний дизайн, зокрема:

- вдосконалення екологічної ситуації, яка складалася, шляхом створення об'єктів, які відповідають вимогам природи, людини і культури;
- пошук балансу між вдосконаленням форми і функцій об'єкту дизайну та дотриманням принципів екологічного підходу;
- переосмислення матеріалів і технологій з точки зору екологічних норм;
- формування нової культури споживання, структури потреб, заснованих на скороченні надлишку продуктів (їх перевиробництві);
- цілеспрямована зміна ціннісних установок суспільства через художні образи об'єктів дизайну (Чжан, 2022).

Окрім того, опір на цінності та ідеали моди, як естетичні, так і екологічні, демонструє їх історичну мінливість і динамічність щодо змін, про що свідчить, наприклад, історія костюму і моди. Дослідники стверджують, що відбувається гуманітарний перехід від «епохи до екологічної» до «епохи екологічної», людство здає іспит на одухотворену розумність, а сучасна техногенна цивілізація на «біосферосумісність». Ідея екологоорієнтованих цінностей насправді потребує від дизайнерів і споживачів дизайн-продуктів суттєвих вольових затрат. А серед цінностей превалюють еколого-естетичні, які межують з етичністю. І хоча «екологізація дизайну» не відбувається через якісь «стандартні нормативи», Саміт Дизайну 2017 р. в Монреалі (Канада) у своїй Декларації закріпив однастайну думку учасників про те, що засоби виразності, інструменти і функції дизайну дозволяють вирішувати глобальні проблеми сучасності. Головною тезою декларації стало наступне: всі люди заслуговують на життя в якісно спроектованому світі. Тому, метою розвитку дизайну проголошено створення екологічно стійкого, економічно життєздатного, соціально справедливого і культурно розмаїтого світу (Чжан, 2023).

Безумовної уваги заслуговує теза, яка важлива, насамперед, з методологічної точки зору, про визнання внутрішнього потенціалу дизайну бути джерелом змін і творчих трансформацій. В такому контексті процес дизайн-проєктування перетворюється в універсальний інструмент створення «нового»: продукту, технологій, ін. Завдяки такому підходу набула актуальності практика різноманітних урбаністичних, комунікативних і навіть арт-проєктів, що вкрай важливо в контексті проблематики «сталості дизайну». Це свідчить про те, що дизайн-процес, дизайн-практики, теорія та методологія «стійкого дизайну» активно змінюються в результаті екологічно орієнтованого управління ризиками через різноаспектні дослідження, через

різноманітні методології, прототипування і всебічний аналіз наслідків.

Окрім того, потрібно враховувати, що проблематика відповідальності, чуйності, пильності, партисипації для дизайну відносно нова. Загалом, вона вказує на зростання ролі гуманітарної та гуманістичної складових дизайну, вітає залучення людей в процеси проєктування, передбачає врахування їх думок, сценаріїв поведінки, способу життя. Фокус критеріїв професійного дизайну змістився з кількісних на якісні показники, що й впливає на формування естетичної та екологічної парадигм сучасної проєктної культури. Підтвердженням цьому можна вважати ключові концепти розвитку сучасного дизайну, такі як: соціальне проєктування, дизайн послуг, дизайн взаємодії та емоційний дизайн. Так, до прикладу, партисипація (походить від англ. *participation* – участь) як досить часто вживане слово в різних сферах життєдіяльності та як термін означає набір стратегій, спрямованих на взаємодію з суб'єктом (або групою суб'єктів) для створення чогось нового і, головне, спільного, наприклад, дизайн-продукту. У такій ситуації актуальності також набуває розвиток інфраструктури і правового поля дизайну, а отже вимагає залучення в дизайн-процес відповідних фахівців.

Формування екологічної парадигми в художньо-проєктній творчості обумовили і ключові концепти, і різноманітні концепції, функції та якості екологічних продуктів, і, безпосередньо, екологічний підхід в проєктуванні. Екологічна парадигма поєднала сукупність відповідних цінностей, методів, підходів, технічних рішень і засобів, технологій, які стали провідними в дизайн-проєктуванні від продукування ідеї до процесу виготовлення, використання дизайн-продукту та його остаточної утилізації. Екологічна парадигма є протиставною парадигмі ХХ ст., орієнтованій на масове промислове машинне виробництво виробів відповідно до запитів масового споживача, раціональності, науковості, уніфікованості. Вона сформувалася як основний вектор розвитку світової проєктної культури. Відповідно, під час зміни парадигм поступально відбувалися зміни принципів дизайну – від функціоналізму до екологізації. Зараз екологічна парадигма визнається провідною в дизайн-проєктуванні, а принципи екологічного дизайну базуються на основних положеннях декількох сучасних напрямів, що динамічно розвиваються: теорії дизайну як системної проєктної діяльності та теорії сталого розвитку, яка формується з 1970-х років. Їх доповнюють антропологія, екологічна соціологія, екологічна етика, відео екологія, екологічна психологія, біоніка та багато ін.

Наразі, особливо актуальними постають принципи розумного споживання, що ґрунтуються на таких якостях продуктів екологічного дизайну, як: багатофункціональність, модульність, довговічність, гігієнічність, здатність до трансформації, економічність і не підпорядкованість змінам моди, що по суті й ускладнює екологізацію моди як індустрії. І саме у цьому контексті криється найцікавіше, оскільки маємо таке неприховане протиріччя. Екологічна мода існує та активно розвивається. І саме мода на еко-моду, вибачте за тавтологію, виступає альтернативою, так званій «швидкій моді», яка штучно прискорює зміну тенденцій і практично зводить вживання модних речей до одноразового використання (*The faces of slow fashion...*, 2024). Як відомо, «швидка мода» зумовила на межі ХХ–ХХІ століть кризову ситуацію з перевиробництва модних товарів та накопичення значних об'ємів нереалізованих продуктів індустрії моди. Проблеми, що виникли внаслідок цього, вимагають від дизайнерів і виробників переосмислення в контексті еко-підходу таких позицій, як: доцільності та обґрунтованості потреб економіки і людей; ефективності використання матеріалів та енергії; ступеню виснаження ресурсів та екологічної шкоди; можливості використання відновлюваних джерел енергії та ресурсів, рециркуляції, повторного використання; осмислення етнічних моделей, які вміщують мудрість поколінь щодо раціональності, гармонійності та рівноваги, органічності співіснування людини з природою; а також, аналізу можливостей використання природних форм і конструкцій в об'єктах дизайну. Увесь вказаний спектр проблемних питань, що тісно переплетені між собою, можна розглядати виключно в комплексі. Наразі, вже існує достатня кількість реальних зразків і прикладів діяльності окремих дизайнерів і брендів, зосереджених на їх вирішенні у процесі проєктування дизайн-об'єктів і реалізації реальних речей (*European Fashion Alliance*, 2023).

Що ж визначає екологічність речі? Для еко-моди це декілька важливих принципів, на яких вона базується, а саме: відсутність шкоди для здоров'я людини; дбайливе використання природних ресурсів під час виробництва основних матеріалів; вторинна переробка сировини; зниження відходів виробництва; наявність на тканинах сертифікатів відповідності екологічним нормативам; дотримання етнічних особливостей, традиційних народних технік у створенні та опорядженні одягу; відмова від матеріалів тваринного походження, отриманих внаслідок знищення звірів та птахів.

Також надзвичайно важливо, щоб екологічний одяг не тільки позитивно впливав на тіло людини, але й не шкодив довкіллю, як у процесі його виготовлення, так і під час носіння та утилізації. Тому, в процесі вирощування сировини неприпустимим є застосування хімікатів та добрив, а збір і обробку рослин реалізують переважно вручну без залучення синтетичних компонентів. Для вовняних виробів відбирають лише тих тварин, які харчувалися виключно органічними кормами тощо.

Природні та екологічні основи дизайну, зазвичай, постають як репрезентація взаємозв'язку культурної спадщини та проєктного формоутворення костюма. Про це свідчить актуалізація в моді етнічного стилю і популярність стилістики бохо, орієнтованих на традиційні техніки і технології виготовлення одягу і його опорядження: вишивку, ткацтво, повсть, печворк, стьобання й багато ін. Завдяки їм дизайнери і бренди, орієнтовані на екологічність дизайн-продуктів, надають перевагу апсайклінгу (від англ. «upcycling»: букв. переклад – «ширше застосування»), що означає не переробка сміття, а вторинне використання речей зі створенням для них нового функціоналу. Головною відмінністю апсайклінгу від ресайклінгу є те, що в першому випадку предмети не піддаються досить серйозній промисловій переробці як це відбувається, наприклад, із пластиком чи склом. Апсайклінг – це оригінальний і креативний підхід до «нового прочитання» вже існуючого предмета. Так званий «смітєвий» дизайн (Trash-дизайн) став одним із напрямків моди, для якого використання вторинних ресурсів є найважливішою характеристикою. «Trashion» вперше був представлений на подіумі у 1960-х роках відомим дизайнером Пако Рабанном, що можна вважати першим проявом екологічної моди. На той час колекція суконь з паперу започаткувала одноразовий одяг і стала символом «треш-кутюр». Від того часу значних змін зазнали і тенденції еко-моди, і безпосередньо екологічний підхід щодо проєктування одягу в контексті сталого розвитку та екологічної парадигми.

Цікаво, що вказаний підхід до дизайну залишається найбільш відповідним суті мультикультуралізму, що в індустрії моди декларує рівний і справедливий доступ всіх і кожного до модної продукції. Мова йде про такі тенденції, як збереження цінностей цивілізованого співіснування та про міжкультурні контакти, що породжують цілий спектр проблем, обумовлених різними світоглядними концептами, цінностями, ідеалами й ін. (Від мультикультуралізму..., 2018). Мультикультуралізм тлумачиться, насамперед, як модель

сучасного поліетнічного суспільства, концепт («наднаціонального») розвитку західної цивілізації в умовах наростання глобалізаційних перетворень. Мова про те, що у суспільстві з розвиненими інститутами демократії мирно співіснують різні культурні об'єднання, в яких індивід реалізовує своє право на культурну самоідентичність (Ляпіна Л., 2018). Тенденції останніх років вказують на те, що культурна ідентифікація, зокрема у дизайні, набуває все більшої актуальності. Споживачі однакових модних товарів, але різного етнічного (національного) походження, які проживають у різних куточках світу, переважно прагнуть оволодіти одними й тими ж продуктами моди.

Висновки. Підсумовуючи, варто вказати наступне: екологічний підхід до проєктування та технологій виробництва дизайн-продуктів, зокрема й продуктів індустрії моди, виник у 1970-х роках. Спочатку, як інтуїтивна, неусвідомлена потреба суспільства. У відповідь на цей запит сформувалось усвідомлене дизайнерами проєктне завдання, а потім і обґрунтований науковцями екологічний підхід. Як один із напрямків всесвітнього екологічного руху цей підхід орієнтований на охорону і відновлення навколишнього середовища засобами дизайну. Його сенс полягає: у створенні продукції через зниження і, по можливості, повне усунення негативного впливу на навколишнє середовище; у максимальній економії ресурсів та матеріалів, орієнтації на довговічність виробу, щоб співвідношення витрат матеріалів та тривалості його життя було оптимальним; в екологічності процесів виробництва та споживання з урахуванням проблеми утилізації відходів.

Можна стверджувати, що екологічна парадигма, як сукупність цінностей, методів, підходів, технічних рішень та засобів, постає провідною в дизайн-проєктуванні: дизайнери формують предметно-просторове середовище, плануючи всі етапи життя дизайн-продукту, що впливає на людей, формує їх світоглядні та естетичні ідеали. В індустрії моди актуальності набувають відмінності концепцій швидкої та повільної моди, помірного споживання. Основні положення та напрями дизайн-діяльності для реалізації цих концепцій, принципи стійкої моди обумовлюють підходи щодо стилістики мінімалізму як основи створення модних дизайн-продуктів, загострюють проблему помірного споживання та довготривалої експлуатації одягу.

Напрямок подальших наукових розвідок може стати детальний розгляд критеріїв впливу мінімалістичного підходу до створення продуктів моди на виробництво та споживання модного одягу як одного з аспектів сталого розвитку дизайн-діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близнюк М. Екологічний дизайн: теоретичні основи, принципи, освітня складова. *ВІСНИК Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Вип. 33. С. 141–153.
2. Від мультикультуралізму до транс культурності: проблема збереження цінностей цивілізованого існування: монографія / В.М. Судакова, Н.Б. Отрешко та ін. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2018. 288 с.
3. Герасименко О., Чупріна Н., Давиденко І., Чуботіна І., Хоменко В., Кудревський М. Апсайклінг та мінімалізм як модні тренди помірного споживання продуктів моди. *Art and Design*. 2023. № 3(23). С. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2023.3.9>
4. Даршині Д. Справжня ціна дешевого одягу. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49264839> (дата звернення: 28.04.2024).
5. Дерман Л. Екологічний дизайн у контексті модних інновацій та діяльності дизайнерів одягу XX–XXI століття. URL: https://derman.at.ua/publ/ekologichnij_dizajn_v_konteksti_modnikh_innovacij_ta_dijalnosti_dizajneriv_odjagu_khkh_xxi_stolitja/1-1-0-9 (дата звернення: 28.03.2024)
6. Дизайнерська діяльність: екологічне проектування. Науково-методичне видання / В.О. Свірко, О.В. Бойчук, В.М. Голобородько, А.Л. Рубцов, О.В. Кардаш, О.В. Чемакіна. Київ: УкрНДІ ДЕ, 2016. 196 с.
7. Колосніченко О., Кротова Т., Пашкевич К. Sustainable Fashion як тренд сучасності. *Мистецтвознавство України*. 2021. № 21. С. 35–42. URL: <https://doi.org/10.31500/2309-8155.21.2021.254670> (дата звернення: 28.03.2023)
8. Ляпіна Л.А. Мультикультуралізм як стратегія міжкультурної взаємодії: сучасний соціогуманітарний дискурс. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 2018. Вип. 79. С. 171–178.
9. The faces of slow fashion: Kate Fletcher. URL: <https://www.dylon.co.uk/detergents/blog/rethink-new-blog/slow-fashion-stories/the-faces-of-slow-fashion-kate-fletcher.html> (дата звернення: 28.04.2025)
10. Орлова О. Екологічний фактор формоутворення в дизайні: автореф. дис. ... канд. мистец.: 05.01.03 / Орлова О.О. ; ХДАДМ . Харків. 2003. 21 с.
11. European Fashion Alliance (офіційний веб-сайт). URL: <https://www.europeanfashionalliance.org/> (дата звернення: 28.04.2025).
12. Сосницький Ю.А. Основні позиції теорії сучасного екологічного дизайну. *Вісник ХДАДМ: Зб. наук. пр. за ред. В.Я. Даниленка*. 2014. № 3. С. 24–27.
13. Чжан Д., Лагода О. Передумови виникнення та стимули розвитку екологічного дизайну / Зб. мат. IV МНПК «Актуальні проблеми сучасного дизайну» (КНУТД, 27 квітня 2022). Київ: КНУТД, 2022. Т. 1. С. 42–45.
14. Чжан Д., Лагода О. Дизайн в контексті екологічної проблематики і сталого розвитку / *Збірник матеріалів V Між-нар. НПК «Актуальні проблеми сучасного дизайну»* (КНУТД, 27 квітня 2023). Київ: КНУТД, 2023. Том 1. С. 120–123.
15. Kvasnytsya R. Environmental and Ethic Conceptions in the Fashion Industry and Presentation Spaces for Fashionable Innovations. *International Academy Journal Web of Scholar*. 2019. 2(32). DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/28022019/6343
16. Lahoda O., Tokar M., Hurdina V., Bondarenko B., & Ieremenko I. (2023). Ecodesign and initiatives of sustainable development in the dimension of passion of artistic and design creativity. *Amazonia Investiga*, 12(65), P. 212–218. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.20/Web of Science/>
17. Martin-Woodhead A. Minimalism as Sustainable Fashion. *Journal of Cultural Economy*. 2017. URL: https://www.academia.edu/62208061/Minimalism_as_Sustainable_Fashion (дата звернення: 29.03.2025)
18. Mizrachi MP. Navigating global fashion policy: labor, environment, and future directions for sustainability. *Academia Environmental Sciences and Sustainability* 2024. 1. <https://doi.org/10.20935/AcadEnvSci7452>
19. Minasian M., Gudkova N. Fashion development: from 1990s minimalism to sustainable fashion. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2022. № 14–15. P. 668–672. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/23316/1/Minasian_Gudkova_Article_27.05.22.pdf (дата звернення: 29.04.2025).
20. Zhang D. Formation of an ecological design paradigm. М-ли VIII МНПК «Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку» за ред. Білик А.А. Херсон: ХНТУ, Кам'янець-Подільський: ФОП Панькова А.С., 2022. С. 134–136.

REFERENCES

1. Blyzniuk, M. (2017) Ekologichnyi dyzain: teoretychni osnovy, pryntsyipy, osvitalia skladova. [Ecological design: theoretical foundations, principles, educational component] *VISNYK Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. V. 33. S. 141–153. [in Ukrainian]
2. V.M. Sudakova, N.B. Otreshko ta in. (2018) Vid multykulturalizmu do trans kulturnosti: problema zberezhenia tsinnostei tsyvilizovanoho isnuvannia: monohrafiia. [From multiculturalism to transculturality: the problem of preserving the values of civilized existence: monograph] Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. 288 s. [in Ukrainian]
3. Herasymenko O., Chuprina N., Davydenko I., Chubotina I., Khomenko V., Kudrevskyi M. (2023) Apsaiklinh ta minimalizm yak modni trendy pomirnoho spozhyvannia produktiv mody. [Upcycling and minimalism as fashion trends for moderate consumption of fashion products]. *Art and Design*. № 3(23). С. 101–120. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2023.3.9> [in Ukrainian]
4. Darshyni D. (2019) Spravzhnia tsina deshevoho odiahu. [The true price of cheap clothes] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49264839> [in Ukrainian]
5. Derman L. (2010) Ekologichnyi dyzain u konteksti modnykh innovatsii ta diialnosti dyzaineriv odiahu XX–XXI stolittia. [Ecological design in the context of fashion innovations and the activities of clothing designers of the

20th–21st centuries] URL: https://derman.at.ua/publ/ekologichnij_dizajn_v_konteksti_modnikh_innovacij_ta_dijalnosti_dizajneriv_odjagu_khkh_xxi_stolittja/1-1-0-9 [in Ukrainian]

6. Svirko V.O., Boichuk O.V., Holoborodko V.M., Rubtsov A.L., Kardash O.V., Chemakina O.V. (2016) *Dyzainerska diialnist: ekolohichne proektuvannia*. Naukovo-metodychne vydannia. [Design activity: ecological design. Scientific and methodological publication] Kyiv: UkrNDI DE. 196 s. [in Ukrainian]

7. Kolosnichenko O., Krotova T., Pashkevych K. (2021) Sustainable Fashion yak trend suchasnosti. [Sustainable Fashion as a modern trend] *Mystetstvoznavstvo Ukrainy*. № 21. S. 35–42. URL: <https://doi.org/10.31500/2309-8155.21.2021.254670> [in Ukrainian]

8. Liapina L.A. (2018) *Multykulturalizm yak stratehiia mizhkulturnoi vzaiemodii: suchasnyi sotsiohumanitarnyi dyskurs*. [Multiculturalism as a strategy for intercultural interaction: modern socio-humanitarian discourse] *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky*. V. 79. S. 171–178. [in Ukrainian]

9. The faces of slow fashion: Kate Fletcher. URL: <https://www.dylon.co.uk/detergents/blog/rethink-new-blog/slow-fashion-stories/the-faces-of-slow-fashion-kate-fletcher.html>

10. Orlova O. *Ekolohichnyi faktor formoutvorennia v dyzaini* [The environmental factor of form formation in design]: avtoref. dys. ... kand. mystets.: 05.01.03 / Orlova O.O.; KhDADM. Kharkiv. 2003. 21 s. [in Ukrainian]

11. European Fashion Alliance. URL: <https://www.europeanfashionalliance.org/>

12. Sosnytskyi Yu.A. (2014) *Osnovni pozytsii teorii suchasnoho ekolohichnoho dyzainu*. [Main positions of the theory of modern ecological design]. *Visnyk KhDADM: Zb. nauk. pr. za red. V.Ia. Danylenka*. № 3. S. 24–27. [in Ukrainian]

13. Zhang D., Lahoda O. (2022) *Peredumovy vynykennia ta stymuly rozvytku ekolohichnoho dyzainu*. [Prerequisites for the emergence and incentives for the development of ecological design] *Zb. mat. IV MNPK «Aktualni problemy suchasnoho dyzainu»* Kyiv: KNUTD. T. 1. S. 42–45. [in Ukrainian]

14. Zhang D., Lahoda O. (2023) *Dyzain v konteksti ekolohichnoi problematyky i staloho rozvytku*. [Design in the context of environmental issues and sustainable development] *Zbirnyk materialiv V Mizhnar. NPK «Aktualni problemy suchasnoho dyzainu»*. Kyiv: KNUTD. Tom 1. S. 120–123. [in Ukrainian]

15. Kvasnytsya, R. (2019) Environmental and Ethic Conceptions in the Fashion Industry and Presentation Spaces for Fashionable Innovations. *International Academy Journal. Web of Scholar*. 2(32). DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/28022019/6343

16. Lahoda O., Tokar M., Hurdina V., Bondarenko B., & Ieremenko I. (2023) Ecodesign and initiatives of sustainable development in the dimension of passion of artistic and design creativity. *Amazonia Investiga*, 12(65), P. 212–218. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.20>

17. Martin-Woodhead A. (2017) Minimalism as Sustainable Fashion. *Journal of Cultural Economy*. URL: https://www.academia.edu/62208061/Minimalism_as_Sustainable_Fashion

18. Mizrachi MP. (2024) Navigating global fashion policy: labor, environment, and future directions for sustainability. *Academia Environmental Sciences and Sustainability*. 1. <https://doi.org/10.20935/AcadEnvSci7452>

19. Minasian M., Gudkova N. (2022) Fashion development: from 1990s minimalism to sustainable fashion. *International scientific journal «Grail of Science»*. № 14–15. P. 668–672. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/23316/1/Minasian_Gudkova_Article_27.05.22.pdf

20. Zhang D. (2022) Formation of an ecological design paradigm. M-ly VIII MNPK «Dyzain ta mystetstvo v konteksti sotsiokulturnoho rozvytku» za red. Bilyk A.A. Kherson: KhNTU, Kamianets-Podilskyi: FOP Pankova A.S. S. 134–136.